

МОВИ РІЗНИХ РІВНІВ

Запорізька державна інженерна академія, кафедра філософії та суспільних наук

У мовних виразах варто ясно розрізняти чи мова йде про речі, чи про зміст свідомості, чи про знаки мови. Основою будь-якого людського пізнання речі, властивості, зв'язки тощо, іншими словами предмети, які об'єктивно, реально існують і самі не є знаками мови. Вони знаходять відображення в об'єктивних теоріях, сформульованих на об'єктних мовах. Наприклад, інфекційні хвороби є предметом теорії інфекційних хвороб, а відповідна наукова мова є засобом викладення цієї теорії.

В науці такі об'єктні теорії та їх мови в свою чергу стають предметом досліджень. Так, можна перевірити, чи є істинними висловлювання цієї теорії, чи сумісні вони одне з одним, чи не містить теорія суперечливих одне одному висловлювань. Буває необхідно дослідити, чи однозначно сформульовані теоретичні висловлювання. Все це не може бути здійснено всередині самої теорії і за допомогою її мови. Для цього необхідна метатеорія або теорія другого рівня та її мова, що називається метамовою. Теорія та мова не обов'язково мають належати до одного і того ж рівня. Може бути і так, що теорія першого рівня формулюється мовою другого рівня. Проте це не усуває відмін між мовою, якою формулюється твердження теорії і мовою, якою про неї говориться.

Метамова має властивості:

1. За допомогою її мовних засобів можна виразити все, що виражається засобами об'єктної мови.
2. За допомогою метамови можна позначити усі знаки, вирази об'єктної мови, для всіх них наявні імена.
3. Метамовою можна говорити про властивості виразів об'єктної мови та відношення між ними.
4. Метамовою можна сформулювати визначення, позначення, правила утворення і перетворення для виразів об'єктної мови.

Відміни між об'єктною мовою і метамовою чітко видно, якщо об'єктна мова є символічною, а метамова, як засіб дослідження, є несимволічною науковою мовою, що має місце в математиці та формальній логіці. При роботі в межах однієї і тієї ж природної мови зробити розрізнення між об'єктною мовою і метамовою набагато складніше. Аби сказати що-небудь українською мовою про частини цієї мови, рідко вдається підібрати метамовні імена, позначення для слів або речень об'єктної мови. Найбільш простим способом утворення метамовних імен для слів і речень об'єктної мови є застосування лапок. Слово, яке стоїть в лапках, слугує в даному випадку метамовним іменем для того ж слова, написаного без лапок, а якщо взяти в лапки речення об'єктної мови, то отримаємо ім'я цього речення. В науковій літературі вирази, надруковані курсивом, слугують метамовними іменами виразів об'єктної мови. При побудові мов наявні більше ніж два рівні. Аби говорити тільки про об'єктну мову досить лише мови другого рівня. Але, якщо говорити про властивості метамови, про правила утворення необхідний третій рівень. Для цього ми користуємося мовою, що перебуває з нею в такому відношенні, як вона сама перебуває з об'єктною мовою, мета-метамовою, або мовою третього рівня. Такі побудови можна продовжувати скільки завгодно. В цілому достатньо відмін між двома мовами: між мовою, що є предметом дослідження, і мовою, що є засобом дослідження. Серед формалізованих мов розрізнення між мовами різних рівнів неминуче. Інакше неможливо замінити операції з думками операціями зі знаками. Інша причина такого розрізнення, яка стосується також і не формалізованих мов, полягає в тому, що змішання мов різних рівнів може привести до логічних суперечностей.

